

מהעבר הקרוב וכה רחוק מאתנו

עיר מולדתי קיידנוה נמצאה במרחק 35 קילומטר ממינסק (מינסק היא עיר גדולה, כיום היא בירת רוסיה הלבנה). עירה שקטה וצנועה התנועה בה לא רבה, באין בה מסחר גדול. יהודי העיר רובם התפרנסו מעמל כפיהם; חנוניה זעירים, בעלי מלאכה, וחלק בעלי מסק עירוניים, מגרשי הבתים היו די גדולים ועל יד כל בית היו גינות ירק וגני עץ פרי. העיר לא הצטיינה בימי בנייתה בתיה היו בתי עץ ישנים, ביטוח הבתים לא היה מקובל בקיידנוה ואם אין ביטוח אין דלקות... (היתה מתהלכת אגדה, כי הרבי הזקן ברך את העיר שיהיה לא תשלט בה, ובאמת העיר עמדה על תלה עד שנת 1920. הפולנים בנסיגתם שרפוה). שריפה הית חזון בלתי נפרץ, ואם קרה אסון בידי שמים מרעם וברק אצל סרם והאש התלקחה כיבוה, מסיבה זו עמדו הבתים הרבה שנים ויש שהתמוטטו מיושן. (ברחוב הסלוצקי עמדה חורבת בית ואנחנו גילדים פחדנו לעבור על ידה כי ספרו ששדים ולצים אוו להם את החורבה הזו למושב למו). אבל אלוהים חנן אותה בימי הטבע, הסביבה היתה נהדרה יערות ושדות כתרואה, האדמה היתה זשנה ופוריה. כפרי הסביבה הוציאו תבואות למכביר. גני הירקות הספיקו לבעליהם אוכל לבתיהם ולבהמתם ויש אשר נשאר עודף למכירה. יהודי קיידנוה בגדולות לא התהלכו אחרי דירות יפות ורהיטים יקרים לא היו להוטים, ומחית ביתם (מצאו) לא בדוחק. עם הגויים שכניהם היו בשלום ובידידות והגויים התייחסו אליהם בכבוד, זכורני שגוי אחד שכן בעשותו חתונה לבתו סדר שלחן כשר וזימן את גרי הרחוב לשמוח בשמחתו. בחג הפסח החלפנו אתם מתנות, אנחנו שלחנו להם מצות והם החזירו ביצים, במקרה מחלה חשבו לחובה לבקרו וליעץ לו איזה תרופה. על יד בית הכנסת גרה זישע המומחית, אשה יודעת לחש, על יד ביתה תמיד צבאו אכרים עם חולים מכפרי הסביבה, הגויים התייחסו בכבוד לקדשי ישראל, לפעמים הביאו נדרים ונדבות לבית הכנסת, כסף, נרות, בד, פעם אחת הביא אכר אחד עגלה הניחה בפרוזדור בית הכנסת ויבקש כי יקבלו אותה לקרבן לאלהי ישראל... ביוסא דפגרא של הממשלה בשעת תפלה לשלום הקיסר בא הכומר הפרובוסלוי לבית הכנסת וישב על יד הרב. גם הנוצר הרוסי לא התרחק משכניו היהודים, בקיץ בזמן החופש בבתי ספר הממשלתיים המורים בהשתתפות האינסליגנציה הרוסית סידרו נשפים של שירה וזמרה, מקום החגיגות היה בחצרו של הכומר הרוסי. ביתו היה על יד הכנסיה הפרובוסלוית ובחצר היה גן גדול, בניו של הכומר היו סטודנטים

ובבואם לחופשה סדרו את החגיגות ויש אשר הזמינו גם מצעירי מסכילי היהודים,
זכורני שפעם בערב קיץ בהיר בליל ירח נאספנו אנחנו הנערים על יד גדר החצר
לשמוע את השירים, ומה הופתענו בשמענו מתוך חצר הכומר בוקעים צלילי הטיף
הציוני הידוע של אליקום צונזר ז"ל אין דער סאכע ליגט די מזל ברכה....
ההסתה האנטישמית אלינו לא הגיעה, פקידו הרשות לא הקטו את עולם דמי רגל
קבלו על ידי הגביר ושלום ושלוחה היה ביניהם ובין אנשי העיר. פעם אחת בא
פריסטו חדש (מושל העיר) והתחיל להציק לתושבים הציג דרישות גזר גזרות על
נקיון דרש ללבן את אטליוזי הבשר, ושיעשו מדרכות בצדי הרחובות כדי שלא יטבעו
בבוץ וכדומה גזירות שהצבור לא יכל לעמוד בהן. מספרים כי נכנס לאטליוז של
יחיאל הקצב יהודי גוף, עקום רגלים ומזוהם ומצא בשר אחרים מתגולל תחת הספסל
על הרצפה, חמתו בערה בו וירעם בקולו על הקצב מה זה? הקצב בתומו השיב
לו: אדוני השר, הבשר הזה טרפה היהודים לא אוכלים אותו, אני מוכר רק
לגויים... מהיום ההוא התחילה פרשת הנגישות והרדיפות, יהודי קיידנוה לא
הסכינו בזה ולא ארכו הימים והפריסטו הצורר מוכרח היה להזניח את מקומו
לרעהו הטוב ממנו.

הסביבה היתה נאה מאד עצים רעננים וירק ונאות דשא למכביר. מסני
עברי העיר נטעו טורי עצים אורן ולבנה, "שדרות יעקטרינה". וביום צום גדול
כמו שבעה עשר בתמוז או תשעה באב יהודי העיר עייפר משרב ואצום מצאו להם
מנוחה בצל העצים, אפילו יעקב משה הלבלר המסכיל היחידי שמקצועו היה לכתב
בקשות לרשות ולבית משפט השלום גם אותו ראיתי בתשעה באב שוכב בצל העצים
בידו האחת בקבוק סממנים להפיג את ענוי הצום, ובידו השניה רומן של סמר,
מקום הטיול בחגים וכשבתות היה על "ההרים הגבוהים" בשם זה נקרא שטח יפה
עמק רחב ידיים ונחל חוצה אותו מסביב לעמק נשקפו גבעות מכוסות ירק ועצים
על ההר עמד מבצר עתיק עם צריחים ומגדלים. ספרו שבמבצר זה משל לפני מאות
שנים איזה נסיך קלויני ונלחם עם הדוכס רדזיביל מנשויוז. המבצר כולו היה
עטוף עצים וירק, מרחים מרהיבי עין השתרגו על קירותיו. בחצר המבצר השתרע
בן פרי נחמד, יהודי קיידנוה בשבת אחרי שנת הצהרים באו בהמונים לשבת

בצל העצים ולאכל תפוחים ואגסים טובים למאכל. (אריה אופה העונות, חוכמה
 הגן נתן בהקפה לכל דכפין ובמשך השבוע הגיש חשבוניות ואף פעם לא נעזר).
 בתוך הגן עמדה כנסיה קלוינית (קלויין ראש כתה דתית רפורמית, שיטתו חזרה
 לנצרות הקדומה), הכנסיה היתה תמיד ריקה מאין מתפללים, אנשי העדה התפוררו,
 לא נשאר אף אחד מלבד הכומר הזקן ובתו וחתנו. לא רחוק מהמצודה נשקף בית
 הקברות של העדה הקלוינית על גבעה בתוך חורשת עצי אגוז לבנה ואלון
 השתרעו המצבות, כמה מהן עתיקות ימים. המקום היה בודד מאין מבקרים רבה
 שם העזובה, כל הככר היה מכוסה דשא ופרחי שדה, בני הנוער מצאו שם מקלט
 טוב לקריאת ספרים ביחוד אהבנו לקרוא שם את ספרי ספו "אהבת ציון" "אשמת-
 שומרון". גנוף היפה והנהדר נסך עלינו רוח שירה ודמיון. המית החורשה
 וטראה השדות הירוקים, שירת הקוצרות בקמה הזקופה וצליל חליל הרועים באזורים
 כל אלה עוררו בנו רגשי געגועים לסולדתנו הקדומה והשכולה הלהיבו את
 הדמיון עד כי דמויות הנפשות הפועלות ב"אהבת ציון" כמו חיי עמנו לפנינו, ונס
 ממולנו על ראש גבעת המבצר תחת עץ רענן על יד אחד הצריחים ישבו להם חיים
 יהודה מרלעס תלמיד בית מדרש לרבנים בברעסלו, וכובע סטודנטים על ראשו
 ארוסתו פייגעלע יאסעלו היפה והנחמדה ושניהם עליזי אהבה קראו מתוך ספר
 אחי (בהמשך הזכרונות עוד נפגש עם הזוג הזה) המראה הזה הגדילת את הפנטסיה
 - הנה אמנון ותמר מן החיים...

הכומר הזקן כמעט תמיד ישב על יד שער המצודה תפוס במחשבות, הביט
 נכחו על בית הקברות, חלם על עברו המזהיר עת אשר חצרות הכנסיה המו מבאי
 סועד מהטון מתפללים, והיום הכנסיה עזובה ונלמדה. הזקנים אחד אחד הלכו
 לעולמם ושם בחורשת בית הקברות מצאנו מנוחתם, יגומו שנתם הנצחית, והשאר
 התפוררו לכל עבר והוא הזקן נשאר יחידי לשמור על הגחלת שטרם עמטה...
 שמחה גדולה שמח בראותו אותנו הילדים הסקרנים נכנסים לתוך הכנסיה, הלך
 אחרינו והראת את העוגב ושאר תשמישי הקדושה, אנחנו התייחסנו אליו באהדה
 כי הוטר התמונות בכנסיה ושפתו הגרמנית של הכומר קרבו אותנו. מול המצודה
 בדרום בצל עצים עבותים עמדה הכנסיה הקטולית, לכנסיה הזו לא העזבו לגשן

המון התמונות הקדושות הפילו עלינו פחד, אבל נעימת שירת מקהלת הילדים והעוגב רתקו אותנו בחבלי קסם, מרחוק עמדנו ובעיני קנאה הבטנו על היופי והסדר בטכס התפילה ולבנו מלא צער ומרירות, כי העוגב הלא זהו קסע מהעוגב הגדול שהיה בבית המקדש אשר קולו היה כל כך גדול וחזק עד כי קולו נשמע למרחקים עד קצה הארץ, בשעת שדיפת בית המקדש נכלע העוגב באדמה, רק חלק קטן הצליח סיטוס הרשע לקטע, אוי לנו שנחרבה ארצנו ונשרף בית מקדשנו, אבל נחמנו את עצמנו שלעתיד לבוא לימות המשיח כל אלה הגויים יהיו ליהודים והעוגב הגדול שוב ישמיע קול נגינתו על פני כל הארץ. הכנסיה הקטולית איזה זמן היתה סגורה מטעם הרשות. הממשלה הצארית רדפה את הפולנים. את הכנסיה חתמו ואת הכומר אסרו על חטא שחטא בדרשה פוליטית. יהודי העיר השתתפו בצער העדה הקטולית, אהותם היתה על צד הנרדפים. בהגיע הבשורה שהכנסיה שוב תפתח נטחו כל בני העיר.

על פסגת הגבעה לצד מערב השתרעו בתים קטנים ונקיים. הבתים טבעו בצל עצים וירק, הגדרות היו מכוסים בעלים ירוקים של מספסיט, בבתים הנחמדים האלה גרו על פי רוב פקידי הרשות, פקידי המכס והז'נדרמריה, בעלי בתים נכבדים חמדו להם את המקום לטיול ולמנוחה, בשבת ומועד התפססו מעליהם והשתטחו על הדשא ונהנו מזיו עולמו של הקב"ה. גוי הבתים התייחס אליהם באהדה, הגישו להם מים לשתייה ולפעמים גם פירות מגניהם. מצד צפון על גבעה רחבת ידיים עמד בית הפקידות של מפקח היערות הממשלתיים, פקידי ומפקחי היערות בכל המחוז היו מסתלים תחת משמעתו. בית הפקידות עמד בתוך גן גדול שהשתרע על שטח של מאות דונמים. בגן היו כל עצי פרי וגם אילני סרק, שדרות יפות של עצי אורן ולבנה, כל מיני חיות קטנות ועופות בר גדלו שם. המקום היה נחמד למראה כגן אשר נרכזו אלהים.

אנחנו הילדים בימי שבת ומועד וימי דפנרא שחקנו בסביבת ההרים הצבוהיים ואגדות עתיקות ורחוקות נרקמו על המבצר וסביבתו, יש שסיפרו כי לפנים בשעת המלחמה בין הנסיך הקלויני אדון המחוז עם הדוכס מנעשביז, הנה מחורי הצריחים נב על האויב למטה והעמק סביבת המבצר היה נהר גדול

אשר הפריע ^{הוא} לאויב ^{הוא} גשת אליו והרבה זמן עמדו וצרו על המבצר ולא יכלו לו עד ששר הצבא של חיל הדוכס התחכם ושכר לו את אחד המכשפים הידועים והמכשף עשה מה שעשה והנהר נעקר ממקומו, רק בחמלת ה' על עירנו נעשה גם ונשאר נחל קטן ^{הוא} השוטף תמיד את מימיו הזכים, והנחל נקרא עד היום בשם "ניצעצע", אם כי המים של הנחל לא עמוקים ^{הוא} להתרחץ בו אי אפשר ובקיץ בימי השרב אם בן-אדם רוצה להתרחץ, ^{הוא} מוכרח לנסוע לטחנת המים "הלינקא" כארבע קילומטר מהעיר, אבל הנחל הזה איפשר לנו לקיים את מצות תשליך וכתיבת גט ובפירוש כתבו בגט "מתא דיתבא על נהר ניצעצע".

קיידנוה היתה עיר שכולה תורה, בתי הכנסת היו מלאים לומדים ויומם ולילה קול התורה לא נפסק, בעלי העגלות אשר הובילו סחורות ממינסק לחנווני העיר, מנהגם היה לצאת ממינסק ביום חמישי עם חשיכה וכאור היום יום ששי באו העירה וכל הלילה הלכו ברגל אחרי העגלות למחרתו בליל שבת בזמן הלימוד מדרש או פרשת השבוע גם הם באו לשמוע דבר אלוהים ובדי עמל באנקו עם מלאך השינה. בחברת "שס" בשעת לימוד הדף ישבו בעלי מלאכה עניים עם בעלי בתים אמידים. אפילו פחותי ערך לא היו ריקים מתורה.

היה מעשה בגדליה הסנדלר שנתחייב חובת גלות לסיביריה על מעשיו ומעשי בנו היפים (בנו עמד בראש כנופית גנבים בני ברית ושאינם בני ברית, עסקיהם היו בסדר, אם הריקו איזה חנות או גנבו אצל איזה בעל בית על פי רב הכניסו כופר לאביו ר' גדליה והסחורה הוחזרה לבעליו אבל באחרונה קרה אסון: נכנסו לאיזה בית לגנוב, ילדה אחת בתו של בית הבית הקיצה משנתה הגנבים דקרוה בברזל חד והיא מתה. הרב יצא בכרוז שכל אחד מחוייב לבוא להעיר נגד הכנופיה). דינו של ר' גדליה הרבי של הכנופיה יצא לגלות למי ימי חייו לסיביריה, והנה לא ארכו הימים ושמענו כי במקום גלותו לבש איצטלה דרבנן ומרביץ תורה ברבים... על רבי גדליה הסנדלר מספרים שפעם ביום הכפורים בתפילת אבינו סלכנו קרא בקול: "חתמנו בספר פרנסה וכלכלה", נמצאו שכנים שרמזו לו שלא מן הנימוס שהוא מרים קולו בתפילה זו... אבל הוא הצטדק: חלילה לי להתפלל לרעת אחרים אלא כידוע אין אדם נוקף אזבעו

מלמטה אלא אם מכריזים עליו, ואני מתפלל שאם נחתם פסק דינו של מי שהוא שתארע לו גניבה אז אני מבקש שאני אהיה מהנהנים...

הרעיון של שיבת ציון הכה שרשים עמוקים בעירנו. בעודנו ילדים קטנים כל הגיגנו וכל סיפורינו הסתובבו על ציר של ארצנו הקדושה, בתפעה באב היה המנהג בעירנו שהילדים הלכו חגורי חרב עץ ואחרי הקינות הלכנו אחרי הגדולים לבית הקברות ושם פקקנו את נשקנו ותקענו את החרבות בקברות לזכר כי ביום הזה נשברה חרב גבורתנו. מובן מאליו שהרבינו שיחה על חורבן בית מקדשנו והרס ארצנו. בלכתנו הביתה דרך השדות עם הקמה בראותנו את האכרים מעמיסים על העגלות את האלומות נאנחנו. מספורי התורה והרבי שמענו כי גם לנו היו שדות וכרמים והיום הסכנים אוספים את התבואה ואנחנו מצפים לחסדם.

זכורני שפעם אחת לפני ראש השנה בא לעירנו שדר מעיר הקדושה חברון הש"ד ר' יוסף היה קרוב משפחה שלנו והוא התארח בביתנו, כבוד גדול כבודו כל ימי החג המה הבית מאנשים שבאו לשמוע מפיו את ספורי ארצנו הקדושה. הוא סיפר להם על הנסים שקרו על יד כתל המערבי, על מערכת המכפלה, על קבר רחל אמנו ועל קברי שאר הצדיקים, גם הראה להם עפר ארץ ישראל. האנשים שתו בצמא את דבריו וחשנו עצמם למאושרים במששם בידיהם את העפר מקבר רחל אמנו. כאשר גדלתי והלכתי לאסוף כספים על ישוב ארץ ישראל כולם העניקו לי ביד רחבה אפילו נשים לא אמידות נתנו את פרוטותיהן האחרונות. בהזכירי את עיר מולדתי יש רצון להעלות מנבכי הזכרונות טיפוסים אחדים אשר הצטיינו בתורתם וביראתם, כמו חיים עומרים לפני אלה היחידים האמיצים ברוחם אשר הקדישו כל חייהם לתורה ולעבודה. זוכר אני את רב העיר ר' אברהם מאיר זצ"ל גאון בתורה וגדול כמעשים משלשלת יוחסין גדולה כמשפחת הלר הידועה ברבניה וגדוליה, את כסא הרבנות ירש מאביו ר' ישראל הלר זצ"ל. הרב ר' אברהם מאיר היה איש טוב ומטיב והיה מיצר בצרות בני עדתו, שם לילות כימים לענות לדורשיו. עם הרב השני ר' הירש חי בידידות כי רודף שלום היה מטבעו, יהיה זכרו ברוך. בנו הרב ר' יחיאל הלר שליט

היה רב רב בקיידנוה ואחרי המהפכה עזב את רוסיה וכיום הנהו בארץ ישראל פרדסן בפתח-תקוה.

את הרב ר' ישראל איזקסון גדול בתורה ובהשכלה איש אמת שונא בצע הוא קיים בנפשו "ושנא את הרבנות" מינוהו למורה הוראה בקיידנוה אבל כעבור איזה זמן התפטר וותר על הרבנות ופתח בית מסחר של אריגים, אבל בסוב לבו נתן בהקפה על ימין ועל שמאל והניח את מעותיו על קרן הצבי, נסע לאמריקה והיה שם רב בברוקלין, הוא ואחיו ר' זויל הייבוש היו ציונים פעילים בעירנו. אחיו ר' זויל הנהו פה בארץ בעל משק בכפר יחזקאל

את ר' אברהם חיים קסל יהודי תלמיד חכם גדול בתורה חוקר ופילוסוף כל ימיו לא מש מאהלה של תורה. אשתו שריל איצע אלעס אשה פקחית ובעלת סרץ היא נהלה את העסק והוא ישב ולמד. הוא היה יהודי שומר מצוה אבל רננו אחריו שהוא פורץ גדר. את בנו מסר לבית ספר הריאלי והוא בעצמו מנע את רגליו מלכת לתשליך ומצות השליך אל תהא קלה בעיניכם. אל תשליך הלכו כל יהודי העיר זקנים וְנַעֲרִים ביחוד שותה עליו הוד של קדושה התהלוכה של הרבי עם החסידים. החסידים לוו את הרבי אל התשליך בשירים ורקודים. בדרך לתשליך עברנו על יד ביתו ור' אברהם חיים קסל יושב לו ומעיין בספר כמסיח דעתו מכל המצוה הזו... בנו של ר' אבוהם חיים הוא הציוני הידוע המהנדס ר' ישראל קסל ז"ל אחד מייסדי חברת המלח בעתלית. ר' אברהם חיים קסל ז"ל חיבר פירוש נאה על התורה.

את ר' לייב גימפלסון יהודי תלמיד חכם ישר דרך סוחר אשר מפיריו העידו עליו שמשאו ומתנו באמונה וכלל זה נקס מילא בסלף שתיקותו בתרי. בניו ציונים פעילים שניהם פה בארץ.

ר' אהרן טיכל לוין יהודי פקח ומכובד על הבריות עוד לפני שבעים שנה לקח לו לקו אהבת עבודת האדמה, ורכש מהממשלה חלקת שדה גדולה לעבודה ולמטרה, על יד ביתו שתל גן עצי פרי, בנו ר' יצחק לוין הנהו פה בארץ. את ר' אליהו חיים קוקס ז"ל יהודי חרד וארוק. בנו ר' יוסף קוקס היה רב בשדה לבן פלך קיוב מרוב אדיקות החליט לא לדבר בשבת שום דבר חול ודיבר רק לשון קדש

וכאשר השפה העברית לא היתה שגורה בפיו וגמגם בה ובשעה שחסרו לו מלים
מלא את החסר במלים רוסייות ויהי לצחוק, אז גמר בנפשו לשתוק לגמרי ביום
השבת. את ר' אברהם הוילנאי (אברהם דער וילנער) אשר כל ימיו הצטער על
גלות השכינה. תשוקתו היתה כה גדולה לארץ ישראל עד כי בסלי התפוחים שלו
(מוכר פירות היה) נמצא תמיד ספרים סיפורים על הארץ הקדושה כמו:
"שבחי ירושלים" ועוד, ובשקלו תפוחים לקונים היה חולס חלום הגאולה ואת
קוניו הבטיח שבשנה הבאה יקנו אצלו תפוחי זהב בארץ ישראל, אגב, הסופר
אברהם רייזין יליד קייבנוה הקדיש לו בכתביו איזה דפים.
את המלמד הישיש ר' שמואל ליפעס אשר היה אמן גדול לצייר לתלמידיו
את ספרי התורה, בלמדו אתנו את הסיפור של נדודי הגר במדבר זלגו עינינו
דמעות, יהי זכרו ברוך. את גביר העיר ר' חיים צרנע ז"ל איש ישר ונדיב לב
על אחיו לא התגאה ידו היתה פתוחה למי נדבה, למי גמילות חסד, את בניו
חינך בדרכי התורה והמצוות, והיה תקיף ובעל השפעה אפילו הפריסטו בכבודו
ובעצמו ביקר בביתור, הקדיש בחייו סכום הגון לבנות בירושלים דירות לתלמידיו
הכספים עניים. הוא נפטר בשם טוב. בנו ר' זאב צרנע ז"ל איש משכיל וסוחר
ישר נפטר פה בארץ.

את ר' דוב גילדנברג ז"ל המכונה בערע רשקעס, ז"א בעלה של רשקע כי
אשתו היתה המפרנסת העיקרית, חנותה היה מחסן כל בו שם השיגו כל הסחורות
משרוך נעל עד מיחם לתה, ר' בערע רשקעס היה בעל בית הגון ואלוהים בירך
אותו בקול לא לפי הדרש כי אם בקול סמס קול ערב ונעים. מנהגו היה
להאריך בשלחנו בליל שבת הוא והמקהלה שלו - בניו אשר גם בהם היה כשרון
נגינה שרו כל הזמירות של שבת. גרי הרחוב שלנו נאספו מסביב לביתו והקשיבו
ברוב עונג לזמירות של שבת. בייחוד רבתה התכונה בחודש אלול אשר אז מדי
ערב בערב חזר עם בניו על היעלות ונתנה תוקף, כי חזקה היה לו לעבור לפני
התיבה בימים הנזורים בבית הכנסת של החייסים בתור נדבה. בתפילתו משך
קהל גדול של מתפללים אשר סמס לקקו את האצבעות מנעים זמירותיו. בקרתי
אותו לעת זקנתו שכבר תש כוחו, הוא התלונן בפני כי כבר אין כוחו אתו

לעבור לפני התיבה ובתפילתו של ממלא מקומו אין שום טעם...
את משפחת מכלס משפחה רבת אוכלוסים גדולה וענפה, המשפחה הזו לא
התפארה בגדולי תורה והשכלה, כולם אנשים בינונים אבל הצטיינה במידת
השלום והאחדות אשר שררה ביניהם. אחד תמך בשני חמשה אחים היו האחר הנכור
ר' מאיר מכלס ז"ל לנתעשר ועלה לגדולה בנה בית משרפות יי"ש ותעשית שברים.
הוא היה היתד אשר עליו היה תלוי כל כבונה של המשפחה הוא תמך בקרוביו
ודאג לפרנסתם, כבוד גדול חלקו לאמם הזקנה. בחגים ומועדים הלכו בני המשפחה
לברך אחד את השני בברכת החג וכאשר ימי החג לא הספיקו נהגו להוסיף מחול
על הקודש, ובאסרו חג נאספו בבית אחיהם הגדול ושרו ורקדו כל היום. זכורני
מדי עברי על הבית הזה כמה קנאתי בהם, הנה נביתנו אין זכר לחג, דאגות כל
השנה ירשו מקומו ופה החג בעצם תקפו...

את בעל העגלה ר' בעריל יעזרסקע אשר חסך מכספו וקנה ש"ס ראם בכדיכח
עור מהודרת ונדבנו לבית הכנסת ותמיד עקב אחרי הלומדים - אם לומדים
בגמרות שלו... שני האחים בעלי העגלות ישראל ומודיל אשר כל היום התקוטטו
ביניהם בעד נוסעים ולפעמים הגיעו לידי הרמת יד ובערב ישבו בחברת משניות
ולמדו מתוך ספר אחד, נוסעים עניים הסיעו לתחנת הרכבת חנם. אז החייט ר'
יענקיל חצקילס יהודי בעל קומה ובעל צורה בשבתות התלבש באיצטלא דרבנן
ותמיד הגה בגמרא פניו היו פני תלמיד חכם יהודי פקח; מספרים עליו שפעם
אחת שני בחורי ישיבה ישבו והתנגחו באיזה סוגיה, כאשר ראו יהודי תלמיד
חכם נגשו אליו בבקשה להסביר להם את הענין. דבריהם היו לו כספר חתום,
אבל רוחו לא נפלה עליו והשכיל לענות להם: בחורים חביבים נושטם אל בן
אדם בלתי מכיר שחק לכם מזלכם שבן אדם הזה מבין את שאלתכם אבל תארו לכם
אם קפצתם על בן אדם שידיעתו קלושה אז הלא ביישתם אותו והטבייש את חברו
ענשו גדול. וכדי שתדעו איך להתנהג להבא אני מעניש אתכם ולא מגיד לכם את פשר
הסוגיא...

את ר' יהושע הסנדלר אשר כל היום עבד על יד הסדן ובערב למד את
שיעורו בחברת משניות, היו לו רבעה בנים תלמידי חכמים אחד היה רב בכוסקי
על יד בילוסטוק אשתו בבואה לבית הכנסת היתה רגילה בפזמון הזה: שלום, שלום

הנה באה שפחתך חיה גרינה וארבעה בניה המלאים תורה ותבונה. ערב בקר
צהרים לאל השמים אשא כמים אערוך תפילות ושבתים על בני שהמה כמלאכים.
את כ' פייוע החזן איש ירא אלוהים ותמים חצי היום ישב בטלית ותפילים. ספרו
עליו שפעם אחת הלם שבנו אבד את קולו ומהיום ההוא זה דרכו תמיד להעיר את
בנו בן שתיים עשרה בחצות הלילה ולבחון את קולו. פעם פרצה דלקה על יד ביתו
חסף פה עם גזר קצוץ וברח מחוץ לעיר...

את שכננו ר' ליפע רוחמעס ז"ל למה נקרא רוחמעס כי אשתו רוחמה היתה
אשת היל, מסכה בעול הפרנסה, עבדה בבית וגן עסקה באפית מצה לפני הפסח
ובעלה ר' ליפע היה עזר כנגדה. ר' ליפע היה יהודי בעל תורה כל ימיו היה
הבעל קורא בבית הכנסת הגדול. הוא היה יהודי דק וצנום זלדקן, הסתפק
במועט אבל ביום שמחת תורה החלש הזה לבבור היה אפילו אימת אשתו סרה מעל
פניו וכל היום רקד עם ילדי הרחוב באחזו לולב ומלפפון בידיו ובפגשו גוי
לא הרפה ממנו עד שהגוי עשה אתו את הנענועים וחלף זה העניק לו כוס ייחש
ובשעת הנענועים ויאתיו כל לעבדך..."

אנחנו הילדים אם כי היה לנו על ר' ליפע טינא בלב, היו בינינו
ויכוחים על אודות עץ המריבה - בגנו של ר' ליפע על גבול חצרנו עמד עץ
אגסי כל נדרי, למה נקרא כל נדרי, כי זמן בישראל היה בעונת יום כפורים.
אנחנו חבטנו את האגסים והם נשרו לתוך חצרנו, הוא תמיד גער בנו, אבל
בשמחת תורה סלחנו לו על כל הנזיפות והגערות וכל לבנו שמחנו אתו ועניננו
אחריו: צאן קדשים... את אבא ז"ל אשר כל ימיו כתת רגליו לאסף נדבות
בשביל התלמוד תורה ובחורי הישיבה, לפעמים הערים על אמא לקח סחורה
מחנותה להנעיל תלמידי ישיבה והבטיח לה כי ישלם הכל ולבסוף לא עמד בדיבורו
והלך החוב הלך לטמיון. אמא אשר היתה מטופלת במשפחה גדולה וכל דאגות
הפרנסה היו עליה רגנה ולמרות מצבה הקשה סוף סוף ויתרה כי אבא הבטיח לה
חלק שוה בעולם הבא...

בימי נעורי רבו הפרצים במבצר התורה והיראה, פה ושם נראה כנוע בבית;
הנה לנחמיה הנחתום בא בן מרחקים ובבית התהלך בגילוי הראש ורננו אחריו
שראהו אוכל בלי כובע. החדר שלנו היה סמוך לבית האפיקורס אנחנו תלמידי

החדר עמדנו והבטנו בו כנדהמים. ר' אברהם חיים קסל הכניס את בנו לבית ספר הריאלי במינסק. בנו של ר' אברהם מרלס הגבאי של הרבי, בנו חיים יהודה פתאם עבר עליו הרוח והיה למשכיל ויסע לחו"ל ללמוד בבית ספר הרבנים בברעסלאו על הוצאות הנסיעה נתן לו אהרן זיסיל יאסעלאו. ר' אהרן זיסיל היה יהודי בעל מרץ, חלוץ התעשיה בעירנו. הוא יסד את בית נקוי לשערות חזיר וכחמישים איש העביד בבית הניקוי שלו. הוא היה יהודי פקח את בנותיו היפות והמשכילות רצה לשדך דוקא עם דוקטורים. אבל בימים ההם דוקטור היה יקר המציאות וידו לא השיגה לתת נדוניה גדולה נפל על המצאה לקח אותם בתשלומים לשיעורים. את בתו הבכורה שידך עם סטודנט לרפואה, כל זמן לימודיו באוניווערסיטטא שלח לו כסף די כלכלתו ובגמרו את הפקולטט לרפואה התחתן עם בתו, אחרי נסיונו זה המוצלח, חזר על נסיון עם חיים יהודה בנו של הגבאי, נתן לו על הוצאות ושלח לו סכום ידוע מדי חודש בחדשו על חשבון הנדוניה. אבל הטעם נכזבה תוחלתו; חיים יהודה את לימודיו לא גמר בתואר דוקטור לא הוכתר וחכים ורבי לא נתקרי, ולמרות אשר במשך שנתיים מכתביו לארוסתו נסתיימו במלים "אוהבך עד מות וקבר" הנה בטל השידוך ונתפרדה החבילה. חיים יהודה בשונו הביתה עם כובע הסטודנטים עסור זר מזהב בראשו, כלנו הבטנו עליו בחרדת כבוד ואם כי נשאר בקיידנוה ולחואל לא חזר אבל מתכובע קשה היה לו להפרד וימים רבים לא הסירו מעל ראשו... אבל ההשכלה שרכש לו בברסלאו לא אבדה בתוהו, חיים יהודה היה מחלוצי ההשכלה בעירנו, הראשון שפתח בית ספר עברי מודרני והעמיד תלמידים הרבה. כל ימיו היה עסקן ציוני. בנו של יעקב הצבעי חזר הביתה בתור דוקטור לרפואה ויהי לפלא (גם בגדר הצניעות נהיו פרצים) בתו של החייט ח. ראובן נכנסת לרוקח ורננו אחריה פעם בצאתה מבית המרקחת עשו לה הפגנה כזו עד כי כל עוד נטשה בה רצה הביתה ודי בזיון). באותו הזמן הסופר א. רייזין יליד עירנו כבר התחיל להראות ניצני ספרות, את ציוריו הנעימים הקריא באוזני חבריו וזה נסך עליהם רוח אהבה ושאיפה להשכלה.

מפלגות טרם היו בקיידנוה תושביה היו מחולקים לחסידים ומתנגדים, ואם כי רוב יהודי העיר היו מתנגדים אבל יד החסידים היתה על העליונה, כי כבוד חצר הרבי חופף עליהם (לפני כמאה שנה נוסדה בקיידנוה חצר רביים מנכדי ר' אהרן הגדול האדמור הקרליני) החסידים והמתנגדים היו בשלום כבוד איש את רעהו, האדמור ר' אהרלע פרלו יזאל היה גדול בתורה ובמעשים והיה אהוב על כל הסביבה, חסידים ומתנגדים כלם העריצוהו, בשעת שמחת מטמחה בחצר, בשעת החתונה של בת הרבי לבשה כל העיר חג לא רק היהודים לקחו חלק בשמחתו אפילו הפריצים (בעלי האחוזות הנוצרים) שלחו אליו מרכבות בשביל האורחים וסוסים בשביל הקוזקים, לא קוזקים ממש, כי אם פרחי החסידים התחפשו לחיילים התלבשו במדי קוזקים והיו לגדוד רוכבים חמושים ברמחים ונסעו לפני האורחים כמסמך כבוד, האברכים מוטיל וגודי היו המפקדים על הגדוד הזה. גדוד הרוכבים יצאו לקראת החתן והמחותנים לתחנת הרכבת, ובהגיעם העירה אז עלתה השמחה עד סרום שיאה. הקוזקים רכבו בראש ואחריהם התזמורת של איזה חברות כלי זמרים. ואחריהם כל הכבודה של המחותנים והאורחים הרבים כל ההמון החוגג הזה סובב את מרכז השוק איזה פעמים. כאשר קרה האסון עם מטמט הרבי את הרבי האשימו בעוון פלילי כי הבריא את בנו מעבודת הצבא. התפללה כל העיר לשלומו, המטמט התברר במינסק בחזירתו הביתה אחרי אשר זיכוהו במטמט, הדליקו אורים בכל חלונות הבתים וכל העיר יצאה לקראתו פתחו הסוסים ונרתמו למרכבתו ובשירה ורקודים הביאוהו העירה.

אין אור בלי צללים, בעירנו גם כן היו מקרים עגומים, מריבות וקטטות על פי רוב היו ימי חול המועד הימים אשר בעלי המלאכה בטלים ממלאכתם מוכנים לפורעניות לקטטות ומריבות. הבחירות בחול המועד לגבאים לבתי הכנסת ובחברות השונות תמיד גרמו למחלוקת. פעם בשמחת תורה בערב בשעת ההקפות פרצה קטטה בין שתי מטמחות בעלי אגרופים, מטמחה אחת נעלבה על כי ראש המטמחה שלה קבל הקפה שניה בזמן שלפי חשבונם עליו היה ללכת בהקפה ראשונה ותהי מהומת אלוהים בבית הכנסת. הנשים והילדים הרימו קול בוכים וכאשר קשה לצאת דרך הדלת קפצו מהחלונות.

בשבת אחרי חג הסוכות בהגיע תור קרואי הצבא ויבואו הסירונים בני
התמון לביה"כנ עכבו את הקריאה בטענם כי בני העשירים והאמידים משתמטים ואותם
בני העניים לוקחים במקומם, ודרשו כופר נפש סכומים גדולים ויש אשר למחלומות
הגיעו. בעלי הבתים השתדלו לפייסם ולהשקיע את רוחם וכל אחד מהסירונים קבלו
מנה יפה עד שאיפשרה לאחדים לנסוע לאמריקה...

אחרי כל הצללים האלה רבתה חמתה מצילתה, הרבה מוסדות צדקה וחסד היו
בעיר ביחוד הצטיינה חברת ביקור חולים. בימים ההם אשר בתי חולים ורופאים
היה חזון בלתי נפרץ הגישה החברה הזו עזרה טמט למשפחת החולה ימים ולילות
ישבו בתור חברי החברה על יד החולה עזרו להפוך משכבו, לעשות אמבטיות ועוד,
ואם המשפחה היתה עניה אז הושיטו לה עזרה כספית. גם כן נוסדה חברת "שוקדי
מלאכה" מטרתה היתה לתמוך בילדים עזובים, להאכילם להלבישם וללמדם מלאכה,
רבות היו החברות ואנשי עירנו לא קפצו ידם כל אחד נדב יותר מכפי יכולתו.
ככה היו אבותינו התמימים את חייהם.

משהגיע חצי אלול לנשה העירה צורה חדשה, אנשים למאות נהרו לקיידנוה
מי בעגלות ומי ברכבת, חסידים מכל הנילים והמעמדות הלכו לקבל פני רבם.
הסנוניות הראשונות היה הזוג הירוע אשר נחשבו לאזרחי החצר, ר' אלתרקע
סוילנה, אברך אשר כל ימיו היה סמוך על שלחן חתנו, כחמשה חדשים בשנה בילה
בקיידנוה, מפסח עד אחרי חג השבועות, ומריח אלול עד חנוכה ועד בכלל, פעם
באה אשתו וחזנתו קיידנוה, התחננו לפניו שיסע הביתה אבל ר' אלתר לא טעה
לדבריהן; בבית אין לי מה לעשות, זו היתה תשובתו. הוא היה בן בית בחצר
הרבי, חזר על הניגונים בארציים וביומי דפגרא דאג שלא יחסר המזג...
עזר למסדרי השלחן לזקני השטיבל פנה בלשון אתה, היה יוצא ונכנס בבתי
בני הרבי שעשע את הילדים הלך באיזו שליחות, הרגיש את עצמו כרג במים. ובן
זוגו השניה היה ר' יענקעלע טעליכנר. ר' יענקעלע היה מנגן בחסד עליון, כל
השנה בקר בחצרות האדמורים, בחצר הסטליני בליבושע, בלעכעוויצי ועוד.
וחזקה היתה לו לגמור את סיבוביו בשנתיים בקיידנוה.

לקיידנוה הגיע בחצי אלול ככה התגורר כל השנה בחצרות הרביים ותשובתו
לטעליכן על חג הפסח או במקרה שמחת מספחה, בכל מקום בבואו היה אורח רצוי
חידש נאונים וזמירות. את ניגוניו הנעימים שרו בכל חצרות האדמורים, אלו
השנים אלתערקע וילנער ור' יענקעלע טעלעכנר היו הראשונים והופעתם היתה
בשורה כי הימים הנוראים הולכים וקרבים.

בערב ראש השנה רבתה התנועה בכל הרחובות. הופיעו פנים חדשות, היטוב-
ניקים (הכפריים) ובני ביתם באו לימים נוראים העירה. אלה האנשים העלובים
אשר במשך כל השנה היו מנותקים מהעיר מחברה יהודית, מפוזרים בין הגויים
ורק לפעמים רחוקות הצליח בידם להתפלל במנין, חשבו להם לאושר גדול לבוא
העירה לעשרת ימי תשובה, להיות כמו שאמרו בתוך אלוהים ואנשים. לשמוך
שיחם ותפילתם בתוך כל עדת ישראל אחיהם. בערב ראה היה להם יום פגישה
עם קרובים ומכירים אשר זה כבר לא ראו איש את אחיו ויש אשר התלחשו גם עם
שדכנים... בין המון הבאים היו גם אמידים, אשר הצטיינו בנדבת לבם, הנה
כמו חי עומד לפני ר' אברהם מקריסו, יהודי פשוט ותמים מפורסם בלבו הטוב,
ביתו עמד בדרך מינסק קוידנובה והיה פתוח לרוחה לכל עובר. עשרות אורחים
התאכסנו אצלו, מגידים, שדארים וסתם עניים מצאו מנוחה בביתו. האכילם והשקם
וגם העניק נדבה לכל אחד כפי ערכו, על ידו עמדה אשתו הצדקנית אשר היתה
מפורסמת בכל הסביבה בשם אשפרה מקריסו, ערב רהש היה עומד הזוג בשוק
(בית הכנסת היה על יד השוק) ומסביב להם גבאי צדקה: אחד מתלש - זקוקים
לנדבה הגונה בשביל יורד, מתן בסתר, והשני מבקש כסף על איזה מוסדות, הזוג
נותן נדבות ביד רחבה. בקצה השני של השוק עומד ר' אליהו מסיקוליץ בעל
אחוזה הגונה בכפר מיקוליץ, הוא וארבעת בניו האמיצים עובדים את אדמתם
בעצם ידיהם והברכה מצויה בביתם. ר' אליהו יהודי יודע תורה וירא שמים
מחלק נדבות כסף כפי יכולתו. אשתו פרידה-סייגה בתו של תלמיד חכם, אשה
צנועה וטובת לב עומדת על ידו, היא מחלקת ככרות לחם ושקי תפוחי-אדמה. פניה
מזהירים מנחת ואושר. ברכות ואיחולים לשנה טובה נשמעים מכל עברים. לא היו
ימים טובים לעניי קוידנובה כערב ראש השנה וערב יום כפורים. אנחנו הקטנים

גם כן לקחנו חלק לא קטן בשמחת החג. עשינו הכרה עם ילדי הכפריים והם כבדו אותנו בפרי גנם והושיבו אותנו בעגלה להסיענו קצת על פני רחובות העיר. ערב רה"ש נאספו בעיר אורחים לאלפים, קולות תפילה, שירה וזמרה בקצו מכל הבתים. ברה"ש השטיבל של הרבי היה צר מהכיל את כל המתפללים, פתחו חלונות בתקרת הבית והתפללו על התקרה, ורבים התפללו בחצר מסביב לחלונות. והתענוג היה גדול לשמוע את קול תפילת הרבי, קסם היה שמוך על פני השומעים עד היום אי אפשר לי לשכוח את קריאת התורה של הרב ר' אהרעלע זצ"ל את נעימת קולו והוד הקדושה אשר השרה על הקהל. החסידים התפללו בשירים ורקודים לא ניכר עשיר לפני דל, כל אחד אחז באבנט חברו ורקדו בעגול. קנאתי באנשים האלה, באצילות רוחם שהגיעו לדרגא כזו עד ביטול היש, עד כלות הנפש, הלאה דאגות הפרנסה, הלאה דאגות המשפחה, על ה' השליכו יחבם ובכרכת הרבי תלויה תקותם ויש להם על מי לסמוך...

בזמן הזה, בימים הסרופים האלה כאשר ילד בן 10 מתעניין בפוליטיקה, ושמות כל מיניסטרי הסדינות שנורים בפיו, ואין הוא הולך לישון עד ישמע חדשות ברדיו, נד אני לילדינו אשר לא יודעים טעם ילדות בעולם באיבם כבר נשמתם מורעלת משמועות עגופות, שריפות ורציהות. בימים הרעים האלה העליתי מנבכי הנשיה זכרון הילדות מדור העבר וחיי התום של אבותינו. מקנא אני בהם שהיו חיים של שלום חיים של שלום, חרב לא ראו ואבוקת מלחמה לא נשמעה בעירם. אבא ז"ל ספר על מאורע מופלא שראה במו עיניו: "ראה חיייליט תורכים שבויים... והיום קוידנובה הרחוקה וקרובה ללבי, דרכיה אבלות, השטיבל של הרבי הרוס וכתמי הכנסיות, הנוצר הבולשביקי ירקדו שם. חבל על האי שופרא, מה רב המרחק ומה גדול ההבדל בין שתי התקופות.

יצחק ריבקינד.